

ÇİN'İN KALKINMACI BARIŞ YAKLAŞIMI: FİLİSTİN-İSRAİL POLİTİKASI

“

Çin, kalkınmacı barış yaklaşımıyla ekonomik önlemler ve araçlar yoluyla temelde Ortadoğu'nun güvenlik yönetiminde söz sahibi olmaya çalışmaktadır. Bunun için ise bölgedeki hiçbir çatışmanın ve ayrışmanın tarafı olmayarak güven kazanmaktadır. Bu sebeple bölgenin diğer önemli bir problemi olan Filistin-İsrail meselesindeki Çin atılımları önem kazanmaktadır.

”

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

2 013 yılında Kuşak ve Yol Girişimi'ni başlatan Çin, 2021 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Küresel Kalkınma Girişimi'ni ve 2022'de ise Küresel Güvenlik Girişimi'ni gündeme getirmiştir. Söz konusu girişimlerin arka planında ekonomi eksenli adımlardan ve kalkınma politikalarından daha fazlası bulunmaktadır. Bunlar bir anlamda Doğu Akdeniz'de ve genel olarak dünyada

güvenliğin tahsis edilmesi için ekonomik araçlardır. Çin'in “kalkınmacı barış” tezi de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Çin, kalkınmacı barış yaklaşımıyla ekonomik önlemler ve araçlar yoluyla temelde Ortadoğu'nun güvenlik yönetiminde söz sahibi olmaya çalışmaktadır. Bunun için ise bölgedeki hiçbir çatışmanın ve ayrışmanın tarafı olmayarak güven kazanmaktadır. Nitekim uzun zamandır izlediği bu politika son dönemde İran-Suudi çatışmasında arabuluculuk üstlenmesine ve sürecin normalleşmeyle başarıya ulaşmasına

vesile olmuştur. Bu sebeple bölgenin diğer önemli bir problemi olan Filistin-İsrail meselesindeki Çin atılımları önem kazanmaktadır. Ekonomik anlamda İsrail’le iş birliği yürüten Çin siyasi anlamda Filistin’in yanında yer almaktadır. Bu bağlamda herhangi bir aktöre angaje olmadan yürüttüğü dengeli ilişkilerle arabuluculuk arzusu dikkat çekmektedir.

ÇİN’İN ORTADOĞU’DA KALKINMACI BARIŞ VİZYONU

Çin Devlet Başkanı Şi Cinping, 2016’da Arap Birliği’nin merkezi Kahire’deki konuşmasında “kalkınmacı barış” tezini ilk kez tanımlamıştır. Çin’in kalkınmacı barış vizyonuna göre zorlukların üstünden gelebilmenin kilidi kalkınmadan geçmektedir. Ortadoğu’daki mevcut kargaşa ve istikrarsızlık ise bu bakış açısına göre kalkınma olmadığı için gerçekleşmektedir. Bu sebeple devletlerin siyasi sis-

temlerine ve iç işlerine müdahale etmeden, herkesin refahını ve saygınlığını dikkate alarak bir kalkınma stratejisi hayata geçirilmelidir. Bu yöntemlerle gerçekleştirilecek olan ekonomik kalkınma ve sosyal istikrar bölgedeki çatışmaların çözümünde anahtar olacaktır. Bu sebeple Çin, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’daki çatışma ve istikrarsızlıkların temelinde “kalkınma açığı” olduğuna dikkat çekmektedir. Ortadoğu’nun siyasi sistemlerinin çeşitliliğini ve ideolojik bölünmeleri yok saymamaktadır. Nitekim bunlar çatışan tarafların uzlaşmasını zorlaştıran bölge unsurlarıdır. Fakat kalkınma tüm çatışan grupların ortak çıkarı ve nihai amacıdır. Bu sebeple siyasi çıkmazların ekonomik uzlaşma yoluyla, diğer bir ifadeyle kalkınma yöntemiyle çözüleceğine inanmaktadır. Bu bağlamda demokratik barış yaklaşımındaki gibi siyasi bir değişimi zorunlu kılmadan, Ortadoğu bölgesinde kalkınmacı barışı öner-

mektedir. Nitekim kalkınmacı barış, tüm toplumun yarar sağlayabileceği ve siyasi istikrarın desteklenerek sosyal ve siyasal çelişkilerin aşılmasıyla bölgedeki çatışmaların çözülmesinde araç olarak kullanılabilir. Böylece kalkınmayla elde edilen ekonomik kazanç ulusal ve bölgesel güvenlik kazancına dönüştürülebilir. Bu vizyon çerçevesinde Çin’in Ortadoğu politikalarında odağı kendi refahını koruma ve artırma, bölge ülkelerin toprak bütünlüğüne saygı gösterme ve içişlerine müdahale etmeme, ekonomik sürdürülebilirliği tesis etme, mevcut siyasi rejimleri destekleme ancak herhangi bir çatışmanın tarafı ya da herhangi bir ittifakın üyesi olmama üzerine kuruludur. Bu bağlamda Çin’in Ortadoğu üzerinde pragmatik bir dış politika yürüttüğü görülmektedir.

Çin, Kuşak ve Yol Girişimi ile kalkınmacı barış vizyonu bağlamında

Ortadoğu ülkeleriyle kazan-kazan politikası çerçevesinde ilişkilerini yürütmektedir. Girişimin odağında Bahreyn, Mısır, İran, Irak, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Katar, Umman, Suudi Arabistan, Suriye, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Yemen ve Filistin yer almaktadır. Çin, söz konusu ülkelerle ikili ilişkilerini, yatırımlarını ve yatırım alanlarını geliştirmeye devam ederek bu ülkelerin önemli ortaklarından birisi haline gelmektedir. Ancak bu ülkelerdeki mevcut ayrışmalar ve istikrarsızlık Çin'in öncelikli problemidir. Bu bağlamda Suudi Arabistan-İran anlaşmazlıkları ve Yemen'e sığınan kriz, Filistin-İsrail çatışması, Suriye krizi Çin için çözülmesi gereken önemli konulardır. Nitekim Çin'in İran-Suudi normalleşme sürecinde üstlendiği arabuluculuğu da bu bağlamda anlaşılmaktadır. İran ve Suudi Arabistan'da Çin arabuluculuğuyla gerçekleşen normalleşme ile yedi yıl aradan sonra ilişkiler düzelme ve diplomatik temsilcilikleri yeniden açılma yoluna girilmiştir. Ayrıca 20 yıldan uzun bir süre önce imzalanan güvenlik ve ekonomik iş birliği anlaşmasının uygulanması da Çin'de bir araya gelen iki ülke temsilcisinin gündemine girmiştir. Bu gelişme hem bölgede iç işlerine müdahale etmeden diyalog yoluyla çözümün mümkün olabileceğini hem de ABD'nin bölgedeki güvenlik ve diplomatik girişimlerine alternatif olarak Çin'in Ortadoğu'daki arabuluculuk misyonuyla bölge dinamiklerini dönüştürebileceğini göstermiştir. Bu bağlamda Çin için bölgedeki diğer bir öncelikli problemleri alanı olan Filistin-İsrail meselesindeki tutumu önem kazanmaktadır.

“
Çin, Filistin'e ekonomik yardım aktarmayı sürdürürken, İsrail ile de ekonomik ilişkilerini geliştirmeye devam eden bir denklemde hareket etmektedir.

ÇİN'İN FİLİSTİN-İSRAİL MESELESİNE YAKLAŞIMI

Ekonomik büyümesine bağlı olarak bölgeye enerji bağımlılığı artan Çin, bölge ülkelerinin güvenlerini kazanmak için attığı ilk adımlardan bir tanesi Filistin-İsrail meselesine dahil olmuştur. 1988 yılında Filistin'i devlet olarak tanımış, 1992 yılında ise İsrail ile diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Özellikle bölge devletleri için Çin'in bu girişimi Batı politikalarından rahatsızlık duyan ülkeler için Çin'in dengeleyici bir güç olarak görülmesini de sağlamıştır. Bu bağlamda

Çin geleneksel olarak bu meselede Arap devletlerin pozisyonunu benimsemiştir ancak İsrail ile de ilişkilerini kesmeyerek askeri, teknolojik ve ekonomik iş birliklerini güçlendirmiştir. Böylece meseleyle bütüncül yaklaşan bir bölge politikası kurma çabasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Çin, Filistin'e ekonomik yardım aktarmayı sürdürürken, İsrail ile de ekonomik ilişkilerini geliştirmeye devam eden bir denklemde hareket etmektedir.

Çin, Filistin-İsrail meselesinde sorunun kaotikleşmesinin nedeni olarak adil bir çözümün hayata geçirilememiş olmasını görmektedir. Çin'e göre Ortadoğu'da barış meselesi son yıllarda amacından sapmış ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararlarını ciddiyle uygulamamıştır. Bu yaklaşıma göre Filistin'in devlet kurma hakkının ihlal edilmesi, Filistin-

İsrail çatışmasını yoğunlaştırmaktadır. Ayrıca 2021 yılından beri artan şiddetin acilen ateşkes ile durdurulması gerekmekte ve BMGK gerginliği erken dönemde azaltma sorumluluğuyla hareket etmelidir. Çin Eski Dışişleri Bakanı 2021 yılında artan şiddet olaylarıyla ilgili de uluslararası topluma üç çözüm önerisi sunmuştur. Birincisi, Filistin Ulusal Yönetimi güçlendirilerek hem özerk hem de işgal altındaki topraklarında kontrol sağlayabilmesi mümkün kılınmalı, finans ve güvenlik gibi alanlarda egemenlik işlevini yerine getirme yetkisi bu yönetime devredilmedi. İkincisi, uluslararası toplum Filistin’de hükümetin birliği güçlendirmesi, diyalog vasıtasıyla uzlaşmanın önünün açılması, birleşik bir müzakere ortamının tahsis edilmesini desteklemelidir. Üçüncüsü ise “iki devletli çözüm” için teşviklerin sağlanması gerekmektedir. Bu öneriler kapsamında Çin’e göre Filistin’in dezavantajlı nitelikleri sebebiyle dengeli bir barış ortamı söz konusunu olamamaktadır. Bu sebeple kalkınmacı barışın sağlanması için öncelikle Filistin’in güçlendirilmesi ve kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda Çin, Filistin’e insani yardımlarını sürdürmeye devam etmektedir. Çin’in her yıl ülkesinde düzenlediği Filistin Halkıyla Uluslararası Dayanışma Günü, Covid-19 kapsamındaki yardımları ve genel olarak yıllardır devam ekonomik ve insani yardımları kalkınmacı barış yaklaşımının bir yansımasıdır.

İsrail ile de kazan-kazan üzerinden yönetilen ikili ekonomik iş birlikleriyle ilişkilerin devamlılığı korumaktadır. Nitekim Çin-İsrail ti-

careti son 30 yılda 440 kat artmıştır. İki aktör de birbirleri için ekonomik anlamda stratejik ortak olmaya doğru ilerlemektedir. Çin, İsrail ile yaptığı inovasyon ve teknolojik iş birlikleriyle kazanmaya devam ederken İsrail de Çin yatırımlarıyla önemli kazanç sağlamaktadır. Son yıllarda özellikle Çinli turistler de İsrail için önemli bir paya sahip olmaya başlamıştır. Kuşak ve Yol Girişimi üzerinden İsrail önemli altyapı kazanımları da elde etmektedir. Ancak Çin ekonomik alandaki İsrail iş birliğini siyasete yansıtılmamakta ve siyasi anlamda Filistin’in yanında pozisyon almaya devam etmektedir. Örneğin nisan ayının başında Kudüs’te Mescid-i Aksa’da meydana gelen çatışmalarda İsrail Çin tarafından Arap devletleriyle birlikte kınanmıştır. Suudi Arabistan’ın da süreçte ifade ettiği gibi İsrail söz konusu şiddet olaylarıyla barış sürecini baltalamaktadır ve bu sebeple İsrail Çin tarafından tepki almaktadır.

“
İran-Suudi normalleşmesinin de başarısıyla Çin, Nisan 2023’de ilk kez İsrail-Filistin uzlaşısında arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Daha önce BM platformlarında ikili görüşmeler için ev sahip yapabileceğini ifade etmiş olsa da ilk kez iki ülke ile doğrudan temasa geçerek arabuluculuk teklif eden Çin Ortadoğu’daki etki alanını genişletme çabasında olduğunu göstermiştir.

Artan şiddet olaylarının ışığında, İran-Suudi normalleşmesinin de

başarısıyla Çin, Nisan 2023’de ilk kez İsrail-Filistin uzlaşısında arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Daha önce BM platformlarında ikili görüşmeler için ev sahip yapabileceğini ifade etmiş olsa da ilk kez iki ülke ile doğrudan temasa geçerek arabuluculuk teklif eden Çin Ortadoğu’daki etki alanını genişletme çabasında olduğunu göstermiştir. Çin Dışişleri Bakanı Qin Gang Filistinli mevkidaşı el-Maliki ile yaptığı telefon görüşmede el-Maliki Filistin’in bağımsızlığı için Çin’in verdiği desteği olumlu karşılamış ve Suudi-İran normalleşmesindeki rolü için tebriklerini iletmiştir. Aynı gün İsraili mevkidaşı Eli Cohen ile telefon görüşmesi sağlayan Çinli başkan agresif ve kıskırtıcı eylemlerden uzaklaşılmasına yeniden dikkat çekmiştir. Cohen, Filistin-İsrail çatışmalarının çözülmesinde destek oldukları için Gang’a teşekkürlerini iletirken, sorunun kısa vadede çözülemeyeceğini belirtmiştir ancak Çin ile farklı alanlardaki iş birliğini sürdürmeye verdikleri önemi de dile getirmiştir. Anlaşılacağı üzere yakın zamanda iki aktörü aynı masada birleştiremeye de Çin, bu aktörler için göz ardı edilemeyecek pozisyondadır. Ayrıca Çin’in herhangi bir tarafa angaje olmayan dış politika duruşu da İran-Suudi anlaşmazlığında nasıl siyasi güven ortamı tahsis ettiyse bölgede benzer çatışmalarda da başarıya ulaşabileceğine ilişkin umut vermiştir.

Sonuç olarak Çin’in İsrail-Filistin meselesinde kalkınmacı barış yaklaşımını denemeye yönelik arabuluculuk kapsamındaki girişimleri Çin’in dönüşen Ortadoğu vizyonunun bir yansımasıdır. ■